

UN TEASC ROMAN DESCOPERIT LA POTAISSA

Cultivarea viței de vie pe teritoriul patriei noastre are o veche tradiție. Izvoarele literare și arheologice amintesc de această ocupație a populației încă în antichitate.

Populația Daciei se îndeletnicea cu viticultura și aprecia strugurii nu numai ca fructe comestibile, ci și pentru licoarea lor mult lăudată.

Cultivarea viței de vie este atestată în lucrările scriitorilor antici cum au fost Herodot, Strabon, Xenophon și Platon.¹ Tot în rîndul izvoarelor literare se încadrează și informația despre acțiunea lui Burebista care în sec. I î.e.n. a ordonat distrugerea viței de vie, pe motivul că viticultura luase o mare extindere, că locuitorii Daciei se ocupau prea mult cu vinăritul.

Izvoarele arheologice atestă de asemenea cultivarea viței de vie. În așezările de la Popești (Argeș), Zimnicea, Piscul Crăsani² s-au găsit numeroase fragmente din amfore de factură locală și străină din sec. III–I î.e.n. În aceste așezări precum și în unele din Transilvania s-au descoperit unelte specifice folosite de daci în viticultură, cum sînt cosoarele curbate³, confecționate de făurari locali din fier, ca și butoaiele prelungi, cu cercuri de lemn⁴, folosite pentru păstrarea vinului, care apar și pe Columna lui Traian. Toate informațiile literare și descoperirile arheologice demonstrează această bogăție a Daciei preromane și romane.

A. Griesbach⁵ arată că patria vinului și a viței de vie trebuie căutată în ținuturile pontice, ale Thraciei, precum și la nord de Dunăre, iar Rapacs

¹ Heordot, *Cartea IV–V*; Strabon, VII, 3, 11, C 303; Xenophon, *Anabasis*, VII, 3, 21; Platon, *Legile*, 1, 637 d; *Izvoare privind istoria României*, 1, București, 1964, pp. 97, 237, 239.

² I. C. Teodorescu, *Pe urmtle unor vechi podgorii ale geto-dacilor*, Iași, 1964, p. 10.

³ V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, pp. 140, 489–490, 493.

⁴ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 140.

⁵ A. Griesbach, *Die Vegetation der Erde nach ihrer klimatischen Ordnung*, Leipzig, 1872.

Raymond⁶ este de aceeași părere, susținând că majoritatea soiurilor și pomi fructiferi au fost aduse din Balcani.

În epoca romană viticultura cunoaște o mare dezvoltare. La soiurile vechi se adaugă altele noi, metode de muncă superioare, aduse de către coloniști. Una din aceste metode era cultivarea viței de vie în asociație cu diferiți copaci, ulmi, plopi etc. plantați la distanță de 12 m., pentru ca terenul dintre rinduri să fie însămânțat cu grâu, fiind astfel o cultură triplă.⁷

Pe măsura dezvoltării viticulturii și dedicațiile zeului protector sînt mai numeroase. În Imperiul roman cultul lui Liber Pater, zeu de origine străveche italică, asimilat cu divinitatea elină Dionysos-Bacchus s-a bucurat de o largă răspîndire în rîndurile populației civile și militare. Această popularitate se explică prin dezvoltarea viticulturii, care în sec. I-II e.n. devine o ramură agricolă principală în aproape toate provinciile Imperiului roman⁸. Acest cult a fost sprijinit de către unii împărați care i-au acordat o mare importanță: Hadrian⁹, Septimius Severus¹⁰, Caracalla¹¹, Heliogabal¹².

Cultul lui Liber, zeu protector al viței de vie, a căpătat o largă răspîndire mai ales în provinciile dunărene: Pannonia, Dalmația, Thracia, Moesia și Dacia¹³.

În provincia Dacia, marea popularitate a cultului zeului Liber, singur sau împreună cu perechea sa Libera, este atestat de faptul că dedicațiile către Liber sau Liber și Libera se cunosc peste tot în această provincie, nu numai în zonele agricole și viticole, pe teritoriul orașelor și satelor, ci și în localități de staționare a trupelor romane. În acest sens este suficient să amintim de epitaful de la Sucidava¹⁴, în care un necunoscut lasă prin testament un lot de vie pentru pomenirea lui după moarte, tăblița cerată de la Alburnus Maior¹⁵ care indică unele prețuri ale vinului local sau de import consumat cu ocazia unui ospăț, un fragment de amforă de la Porolissum, un teasc de la Tomis¹⁶, diferite unelte viticole, precum și numeroase pietre funerare bogat ornamentate cu vrejuri de viță de vie și cu ciorchini de struguri.

Teritoriul arheologic al Turzii de azi (Potaissa, Patavissa dacică și romană) este cunoscut cu câteva secole în urmă, ca un teren cu un bogat material arheologic, foarte variat, prevalînd cel din epoca romană, lucru

⁶ Rapacs Raimond, *A Magyar Gyümölcs*, Budapesta, 1940.

⁷ C. Martinovici, *Procedeu agronomico-economic sau Introducere în studiul agromomiei și al economiei rurale*, Cluj, 1926, p. 100.

⁸ A. Bodor, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 215.

⁹ A. Bruhl, *Liber Pater, origine et expansion du culte dionysiaque à Rome et dans le monde romaine*, Paris, 1953, p. 187.

¹⁰ *Ibidem*, p. 167.

¹¹ Dio Cassius, *Historia Romana*, LXXVII, 7, 4.

¹² *Historia Augusta. Vita Antonini Heliogabali*, XXVIII, 1-2.

¹³ A. Bruhl, *op. cit.*, p. 213 sqq.

¹⁴ CIL, III, 14493.

¹⁵ *Inscripțiile Daciei romane, I*, București, 1975, 243, fig. 113.

¹⁶ I. C. Teodorescu, *op. cit.*, fig. 16.

fiesc, dacă ținem seama de marile construcții ale castrului militar al legiunii a V-a Macedonica precum și ale așezării civile de la Potaissa, ca întindere și importanță fiind al treilea oraș din provincia Dacia (urmînd după Apulum-Alba Iulia și Sarmizegetusa-Grădiștea Hațegului).

Începînd din secolul al XV-lea (în cursul lucrărilor agricole, diferite construcții) s-au făcut numeroase descoperiri de materiale arheologice dintre cele mai variate: arhitectonice, sculpturale, epigrafice (peste 200 de inscripții), cărămizi și țigle cu și fără ștampilă, vase de lut, sticlă, metal, diferite unelte, monede, toate acestea indicînd o intensă activitate economică și socială.

Așezarea, situată pe malul râului Arieș, pe principala șosea a provinciei Dacia, la încrucișare de drumuri, a căpătat o importanță nu numai militară ci și economică, demonstrată prin descoperirea unui important cartier meșterugăresc (pietrari, olari) al Potaissei¹⁷.

Cercetările arheologice de la Turda sînt mult îngreunate prin faptul că așezarea actuală se suprapune aproape în întregime peste vechea așezare romană.

Cu toate acestea mai sînt încă zone libere care pot fi cercetate cum sînt: Dealul Cetății, pe care este situat castrul legiunii a V-a Macedonica (șăpături începute în anul 1958¹⁸, reluate în cursul anului 1971), Valea Sîndului și Dealul Zinelor (Tünder) cu importante urme de construcții, apoi Dealul Suia unde se pare a fi fost una din necropolele romane de la Potaissa¹⁹.

Din materialul inedit al epocii romane de la Potaissa publicăm aici o piesă recent intrată în colecțiile muzeului turdean și anume un teasc roman.

Teascul este din calcar dur, avînd o formă dreptunghiulară. Descrierea piesei o facem din poziția normală în care era folosit, avînd în partea dreaptă ornamentația specifică viticulturii.

Dimensiunile piesei sînt de 117 × 100 cm. Grosimile laturilor lungi diferă, datorită înclinației piesei în vederea scurgerii mustului. Grosimea laturei cu orificiu de scurgere este de 40 cm., iar latura opusă este de 60 cm. avînd o înclinare de 20 cm. Bordura are o lățime de 12 cm. În mijloc teascul are o platformă dreptunghiulară cu dimensiunile de 62 × 42 cm și este înconjurată de un șanțuleț dublu pentru așezarea scindurilor și scurgerea mustului (fig. 1). Lățimea șanțului este de 10 cm. iar adîncimea maximă tot de 10 cm. Porțiunea mai adîncă are o lățime de 3,5 cm, iar cea a scurgerii mustului de 6,5 cm. Această porțiune este întreruptă la mijlocul laturei pe care este situat orificiul de scurgere de un canal. Orificiul de scurgere are un diametru de 4 cm și o înclinare de 6 cm.

Latura dreaptă a teascului are ornamentație împărțită în trei registre (fig. 2.). În registrul superior ornamentația este formată dintr-un șir de ove asemănătoare cu cele de pe capitellurile dorice, sub care se află o bor-

¹⁷ I. I. Russu - Z. Milea, în *Probl. muz.*, 1964, p. 31; C. Pop - Z. Milea, în *Acta MN*, II, 1965, p. 195 sqq.; I. Mitrofan, în *Acta MN*, VI, 1966, p. 517 sqq.

¹⁸ I. H. Crișan, în *MCA*, VII, 1961, p. 431 sqq.

¹⁹ I. Tigăra, în *Probl. muz.*, 1960, p. 195-212.

dură cu linii oblice, spre dreapta, al doilea registru conține un vrej de viță de vie cu frunze și ciorchine de struguri, iar al treilea este marcat la mijloc cu o singură linie, părind neterminată.

Poziția ornamentației este interesantă prin felul cum este amplasată. Întreaga sculptură este așezată pe zone verticale și nu orizontale după cum ar fi fost normal. Această situație ar putea duce la concluzia că piesa ar fi avut inițial o altă destinație, probabil o bază pentru un monument impunător, care se situa deasupra ornamentației dorice, iar apoi a fost refolosit pentru teasc. Un alt indiciu pentru refolosirea piesei este și faptul că latura ornamentată (partea de sus) este tăiată, sculptura fiind prezentată numai parțial.

Piesa de care ne ocupăm a fost descoperită pe teritoriul orașului Turda în cartierul Turda Nouă, situat în partea de vest a orașului, zonă cu o veche tradiție în cultivarea viței de vie.

Asemenea piese, de mari proporții (torcularium) erau amplasate întotdeauna în apropierea podgoriei, în curtea unde se descărcau strugurii, unde se afla și depozitul (cella vinaria) de păstrare a vinului pentru ameliorare.

În procesul fabricării vinului aveau loc două operații distincte : zdrobirea și presarea²⁰.

Zdrobirea strugurilor se făcea în același local în care se făcea și presarea. Pentru zdrobire se foloseau un bazin dreptunghiular (*forus, lacus, lacus vinarius, calcatorium*) din piatră, cu marginile joase, fiind flancat de două părți de rezervoare pentru vin (must). Sclavii care zdrobeau strugurii numiți *calcatores* erau în număr de 2 pînă la 7, care cu picioarele goale călcau strugurii într-o cadență vie susținută uneori de melodii cîntate cu *syrinxul* sau cu *flautul dublu*.

După terminarea zdrobirii ciorchinilor de struguri cu picioarele, ceea ce rămînea, era transportat la presă (teasc) pentru a se stoarce ce a mai rămas cît mai mult posibil.

Presă se compunea din două mari planșete între care se așezau strugurii terciuți și se presau cu ajutorul unei pîrghii. Datorită unui sistem de cale, capul preseii putea fi așezat la înălțimi diferite, după nevoile presării, iar coada sa subțire, terminată printr-un cap de berbec era legată printr-un cablu de troliu care se folosea pentru coborîre. *Prelum* se mai putea ridica cu ajutorul unor frînghii pînă la un scripete fixat de grindă. Cu cît se cobora mai mult capul acestui *prelum*, cu atît presarea se făcea mai bine. Lichidul astfel obținut se strîngea în canalul din jurul teascului de unde se scurgea apoi în numeroase *dolia*, așezate la egală distanță și îngropate în pămînt ca temperatura să fie aceeași.

Teasca descoperită la Turda (Potaissa), este deocamdată singurul de acest fel din provincia Dacia romană. În comparație cu piesa de la Tomis,

²⁰ R. Billiard, *L'agriculture dans l'antiquité*, Paris, 1928, p. 235-237 ; R. Étienne, *Viața cotidiană la Pompei*, București, 1970, p. 138.

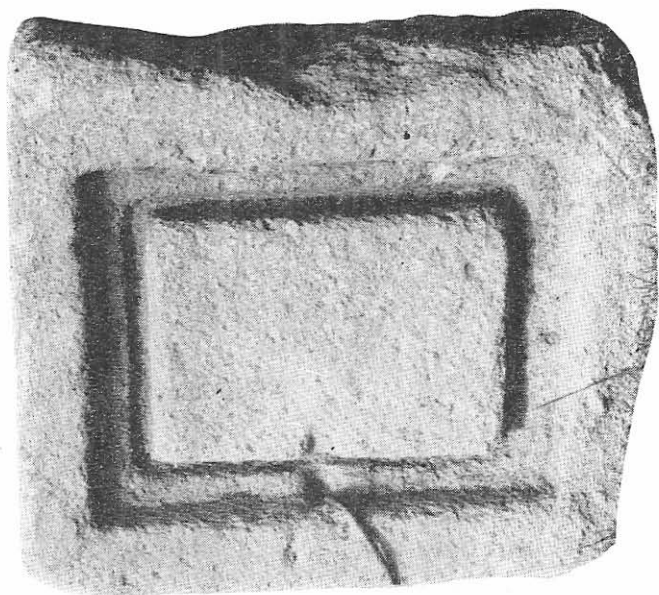

Fig. 1.

Fig. 2.

cel de la Turda este mai bine păstrat, mai perfecționat. Piesa de la Turda, spre deosebire de cea de la Tomis, are platforma interioară cu șanțurile de scurgere, precum și una din laturi ornamentate, cel de la Tomis are numai o singură scobitură cu bordură pe margini.

Această piesă se aseamănă cu teascurile clasice romane²¹, putînd fi datat la sfîrșitul secolului al doilea și prima jumătate a secolului al III-lea.

Amintim că la Potaissa s-au descoperit numeroase piese avînd ca ornamentație vrejuri de viță de vie și ciorchini de struguri, la care se adaugă dedicațiile zeului vinului Liber Pater cu perechea sa Liberă. Dintre acestea menționăm un fus de coloană cu vrejuri de viță de vie²², un coronament funerar în formă de trunchi de piramidă²³, un fragment de aedicula²⁴, epitaful sclavului Scaurianus²⁵, și cele 12 inscripții dedicate zeului protector²⁶.

La informațiile literare și arheologice se adaugă terminologia de bază a viticulturii și vinificației din România fie latină sau necunoscută, precum și toponimia²⁷.

Cultivarea viței de vie pe teritoriul fostei provincii Dacia este continuată de către populația autohtonă în perioada migrațiilor și după aceea²⁸.

²¹ DA., V, p. 360.

²² M. Jude - C. Pop, *Monumente sculpturale romane în Muzeul de istorie Turda*, Cluj, 1973, pp. 16, 21, 28, pl. XIII (2-3), XXI (1), XXIX (1-2).

²³ Z. Milea, în *SCIV*, 3, tom. 24, 1973, p. 539, fig. b, c.

²⁴ O. Floca - W. Wolski, *B.M.I.* nr. 3/1973, p. 18, nr. 48, fig. 63.

²⁵ CIL, III, 1610; I. I. Russu, în *SCIV*, 3-4, 1955, p. 883 sqq, fig. 1.

²⁶ C. Daicovicu, în *AISC*, 1, 2, 1928-1932, p. 61; A. Bodor, în *Dacia N.S.*, VII, 1963, p. 217; I. Téglas, *ArchÉrt.*, XXXV, 1915, p. 44, fig. 4; C. Pop, *Apulum*, XI, 1973, p. 733-736, fig. 1; CIL, III, 7682; G. Téglas, în *Klio*, XI, 1911, p. 502; C. Pop - Z. Milea, *Acta MN*, II, 1965, p. 199; CIL, III, 7681, 930, 7683, 7684.

²⁷ C. Martinovici, *op. cit.*, p. 186.

²⁸ În acest sens Herczeg Mihály în *Istoria viticulturii ungare*, spune: „Cînd ungurii au cucerit acest pămînt și au făcut organizarea socială s-au folosit de tot ce au găsit acolo.

Era firesc că nu au schimbat metodele agricole și nici metoda viticulturii”.

Dr. A. Vajkai amintește că maghiarii cînd s-au instalat pe teritoriul actual au găsit un pămînt care avea deja un trecut viticol, apoi autorul mai menționează: „se poate ca vița de vie și vinul să le fi parvenit maghiarilor ca pradă de la vrăjmaș sau pe cale de schimb, fără ca ei să fi luat parte activă la viticultură și vinificație... Se poate presupune... că aici practicau viticultura înainte de ocupația maghiară”.

Ilustrul botanist german Ferdinand Pax, care a studiat amănunțit flora Carpaților spune următoarele: „Maghiarii au găsit cultura viței de vie în multe părți atunci cînd s-au așezat. Tradiția spune că lui Arpad îi s-a adus la cunoștință de către o căpetenie a oastei sale... că existau vii înfloritoare...”.

RÉSUMÉ

UN PRESSEUR ROMAIN DÉCOUVERT À POTAISSA

L'objet de l'article est constitué par la découverte, dans la zone archéologique de Turda, d'un presseur romain qui, vu ses dimensions, forme et ornements, est le seul dans son genre à être connu jusqu'à présent dans la Dacie romaine. L'ornementation du côté latéral droit, disposée dans des registres verticaux, pourrait nous suggérer l'hypothèse que le presseur serait une pièce non employée.